

A. S. PUŞKİN'İN TARİHSEL ÇALIŞMALARINA BİR BAKIŐ

İsmail SERDAR*

ÖZ

19. yüzyıl, tarihin müstakil bir disiplin olarak ve bilimsel temellere dayanarak geliőtđi bir çağdır. Rusya'da da bu dönem yeni politik fikirlerin ortaya çıktığı, 1812 Vatan Savaşı zaferinin ardından milliyetçi fikirlerin, toplumsal düşüncelerin arttığı ve Dekabrist hareketin (1825) yayıldığı bir dönemdir. Özellikle yüzyılın ilk yarısına **tarih felsefesi** aktif olarak egemen olmuştur. Dekabristler, toplumda ilerleyici fikirleriyle, serfliğin kaldırılması, özgürlükçü bir sistemin getirilmesi için mücadele etmiş ve çeşitli propagandalar yapmıştır. Bu yoğun felsefi-tarihsel düşünüşün doğrudan yansıdığı bir alan da geniş kitlelere yönelik olan edebiyat olmuştur. Bu çalışmada, özellikle Vatan Savaşı ve Dekabristlerin başarısızlığı ile Rus toplumunun önüne çıkan tarih sorunsalı, Rus edebiyatında tarihselliğin önde gelen ve başat temsilcilerinden olan Aleksandr Sergeyeviç Puşkin özelinde ele alınmıştır. Ayrıca, Puşkin'i tarihe yönlendiren etkenler irdelenmiş ve yazarın sanatında, tarih ile edebiyatın senkretik ilişkisi, eserleri üzerinden değerlendirilmiştir. 19. yüzyıl edebiyatının evrensel gelişimini, tarihten ayrı düşünmek nasıl imkansızsa, Puşkin sanatını da tarih olmadan ele almak mümkün değildir. Özellikle alanın başat yazarı Walter Scott'un da etkisiyle tarihsel temaya yönelen Puşkin, Yemelyan Pugaçev önderliğindeki Rus köylü isyanına özel bir ilgi göstermiştir. İsyen konusunu hem bir tarihçi hem de bir sanatçı titizliğiyle incelemiş olması, yazarın tarihe gösterdiği ilginin güçlü bir göstergesi olmuştur. Puşkin, gerek kurmaca eserlerinde, gerekse doğrudan tarihsel çalışmalarıyla 'tarih'ten etkin olarak faydalanmış ve birçok yazara da bu alanda ilham vermiştir.

Anahtar Kelimeler: Puşkin, Tarih, Tarihsellik, 19. Yy. Rus Edebiyatı

A GLANCE TO A. S. PUSHKIN'S HISTORICAL WORKS

ABSTRACT

The 19th century is an era in which history as an independent discipline developed on the basis of universal scientific foundations. In Russia as well, beginning of the 19th century is a period in which new political ideas emerged, nationalist ideas and social thoughts increased after the victory of the Patriotic War of 1812 and the Decabrist movement spread (1825). Especially in the first half of the century, philosophy of history actively dominated. The Decabrists, with their progressive ideas in society, fought for the abolition of serfdom, the introduction of a libertarian system and made various propaganda. Another area, where this intense philosophical-historical thinking directly reflected was literature, which is adressed to large masses. In this study, historical problematic, that has come to the fore in Russian society, especially after Homeland War of 1812 and the failure of the Decabrists, has been discussed in particular, Aleksandr Sergeyevich Pushkin, who is one of the leading and dominant representatives of historicity in Russian literature. In addition, the factors that guided Pushkin to history were examined and the syncretic relationship between history and literature in the author's art was evaluated through his works. Just as it is impossible to consider the universal development of 19th century literature separately from history, it is also impossible to consider Pushkin's art without history. Pushkin, who turned to the historical theme, especially with the influence of the leading author of the field, Walter Scott, paid special attention to the Russian peasant revolt led by Yemelyan Pugachev. The fact that he examined the subject of rebellion with the meticulousness of both a historian and an artist has been a strong indicator of the

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, i.serdar.35@hotmail.com, Orcid ID: 0000-0002-5015-6666

author's interest in history. Pushkin has made effective use of 'history' both in his fictional works and directly in his historical studies and has inspired many writers in this field.

Key Words: Pushkin, History, Historicism, 19th Century Russian Literature

Giriş

18. yüzyılın sonu itibarıyla ortaya çıkan ulusal kurtuluş hareketleri, ulusların ayaklanmaları ve değişimleri, tarihsel düşüncenin oluşumuna güçlü bir ivme kazandırmıştır. Öte yandan, halkçılık, tarihsel düşüncenin temel bir özelliği haline gelerek, tarih ve toplumsal arayışın yoğun bir yakınlaşmasına sahne olmuştur. Bu tarihsel düşünce oluşumunun yoğun atmosferi Rusya'ya da yansımıştır. 1812 Vatan Savaşı ve 1825 Dekabrist (Aralık) Ayaklanması Rus aydınların ve halkın tarih felsefesine yönelmesinde başat gelişmeler olmuştur.

Tarih felsefesini, metodolojisini ve Rus tarihî anlayışını birleştiren bu sorunlar yelpazesi, 1820'lerin başında, N. Karamzin'in *Rus Devletinin Tarihi* (Istoriya gosudarstva Rossiyskogo) ve N. Polevoy'un *Rus Halkının Tarihi*'nin (Istoriya Russkogo naroda) ortaya çıkışıyla özellikle yoğunlaşır. Bu eserler etrafında dönen tartışmalar, toplumun kimliğinin oluşumunda önemli dönüm noktaları olmuştur. Bu süreçte, Rus tarih felsefesinin temel kavramları oluşmuş ve gelecekteki Slavofilizm ve Batılıcılık ideolojik akımlarının ana hatları oluşmuştur. Şüphesiz, bu yaşananlar Rus edebiyatının gelişimi üzerinde de ciddi bir etki yaratmıştır.

Moskovskiy Vestnik dergisinin 1827 yılı 2. sayısında ifade edildiği gibi “tıpkı matematiksiz fizik gibi, zamanımızda tarihsiz şiir (sanat) ölü olacaktır.” (Toybin, 1969). Rus edebiyatı altın çağının büyük ozanı Puşkin de (1799-1837) bu yolda Rus dili ve edebiyatına yön veren büyük öncülleri M. Lomonosov (1711-1765) ve N. Karamzin (1766-1826) gibi, edebi faaliyetlerin yanı sıra ulusal tarih ve dünya tarihine de yönelmiştir. Puşkin'in çocukluk yaşlarında başlayan tarihe olan ilgisi Tatişçev, Boltin, Şçerbatov, Karamzin, Voltaire, Hume, Gibbon gibi yerli ve yabancı tarihçilerin etkisiyle gelişerek büyümüştür.

Yoğun felsefî ve tarihsel sorunların irdelendiği süreç, Puşkin'in düşüncesinde ve sanatında da büyük bir yer işgal eder. 19. yüzyılın başında bilinçli bir sanatsal yöntem olarak kurulan tarihsellik, Puşkin'in eserlerinde büyük bir güçle kendini gösterir. “İnsanlığın gerçek taleplerini, ancak insanların tarihi açıklayabilir” diye yazan Puşkin için tarih, bugünü anlamının bir kaynağı ve geleceği tahmin etmenin anahtarıdır. Bu düsturla, tarih biliminin değerine, yönteminin tarafsızlığına verdiği büyük önem görülür.

Puşkin, tarihsel geçmişi, ‘**güncel anın öncesi**’ olarak algılar ve organik bir yapı olarak **tarih**, özgürlük, hümanizm ve aydınlanma ilkeleriyle ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır. Tarihsellik, Puşkin gerçekçiliğinde toplumsal farklılıkların derin bir anlayışıyla birleştirilir ve sanatçıya yaşamı anlamak için yeni olanaklar sunar.

Öte yandan, Puşkin'in dikkati sadece Rus tarihine değil, aynı zamanda Avrupa tarihine de yönelmiştir. Puşkin'in çocukluk ve gençlik döneminde, Fransız Devrimi'nin etkileri, Napolyon Savaşları ve en önemlisi 1812'de Napolyon'un Rusya'ya yaptığı büyük sefer (Vatan Savaşı) gibi gelişmelerin yaşanması, bu yönelimi açıklamaktadır. Doğal olarak, Rus halkının verdiği bu büyük mücadele, genç Puşkin'in vatansever bilincinin olgunlaşmasını ve içinde keskin bir tarih duygusunun uyanmasını tetikler. Dolayısıyla, hem Rusya'nın hem de Avrupa'nın içinde bulunduğu toplumsal ve siyasi gelişmeler Puşkin'i tarihe yönlendiren önemli unsurlar olmuştur.

Puşkin, tarihi, ilerlemeci ve değişen bir varlık olarak algılar; şimdi ve geçmiş arasında doğal bir bağlantı olarak görür. Toybin'in de belirttiği gibi, Puşkin, sanatın içsel olanaklarını ve dilin sanatını önceler ve savunur. Bu bağlamda, tarihsel olaylar ve kişiler, onun ilgi alanına girmesiyle birlikte, tarihin ögesi olmaktan çıkar, edebiyatın da birer ögesi haline gelir. Böylelikle onun sanatında tarih, salt tarih olarak değil, tarihten beslenen bir sanat-tarih armonisi olarak görülür. Nitekim sanatın tarih ile ilişkisi, tarihi basitçe tekrarlamak değildir; sanat kendi olanaklarıyla yeni -ikinci bir doğa- atmosfer kurar. Sanatsal tarihsellik ile salt tarih okuyuculuğu değil, iç olanakları ve tekniğiyle sanatsal bir süreç söz konusudur.

1830'lar Puşkinin yaratıcı sanatında yeni yolların açıldığı bir dönemdir. Bunlardan biri olan **tarihsellik** Puşkin gerçekçiliğinin yapı taşlarından biridir. Nitekim Puşkin'in dinamik bir süreç olarak tarihten algıladığı da 1830'lu yıllarındaki sanatının merkezinde görülür. Farklı tür ve konularda temalar seçilse de genel olarak sanatında iki temel tema söz konusudur. İlki, eserlerinde sürekli olarak insanların kaderlerinin benzerliklerini daha derinlenmesine algılamaya çalışıp bunları eserlerinde yansıtmasıdır. Diğeri ise modern insanın karmaşık ve ihtilafli dünyasına olan amansız ilgisidir. (Toybin, 1969). İşte, Puşkin'in yaratıcı sanatında kişilerin, tarihsel değişim gerçekliğiyle, dış dünya ile bağıntılı ve yaşadığı dönemin tarihsel gerçeklerine bağlı bir figür olarak sunulması bu bağlamda gerçekleşir.

N. Karamzin, Puşkin'in tarih alanına yönelmesinde büyük rol oynar. Yayımlandığı dönemde Rusya'da büyük yankı uyandıran Karamzin'in *Rus Devletinin Tarihi* eseriyle, Puşkin tarihselliği şekillenmeye başlar. Sekiz cildini Peterburg'dayken okuduğu Karamzin'in *Tarihi*, Puşkin'in Rusya tarihine yönelmesinde son derece etkili olur. Karamzin'in okumalarından antik çağın kahramanca bölümlerini ve günlük yaşamın pitoresk ayrıntılarını öğrenir; Kiev şövalyelerinin kahramanlıkları hakkında efsanelere düşkündür ve eski Slav terimlerini ve Vereg isimlerini ezberler. *Boris Godunov* (1831) tragedyası, Karamzin'in çalışmasından esinlenerek yazılmış ve eser Karamzin'e ithaf edilmiştir.

Puşkin tarihselliğinde iki esas tema öne çıkar: Pugaçev isyanı ile I. Petro (Büyük) dönemi. Bununla birlikte Puşkin'in tarihsel eserleri 'tarihsel karakterler ve tarihsel olaylar' olarak ikiye ayrılabilir. Yemelyan Pugaçev, II. Katerina, Boris Godunov, gibi tarihsel karakterler ile Rus Karışıklık Dönemi (Smutnoe vremya, 1598-

1613), 18. Yüzyıl Rusya Tarihi, Rusya'nın Avrupalılaştırma süreci, gibi tarihsel olaylar bu kapsamdadır.

Bunlardan özellikle *18. Yüzyıl Rusya Tarihi Üzerine Notlar* (Zametki po Russkoy istorii 18. v.) oldukça dikkat çekicidir. "İleride Büyük Petro ile III. Petro'ya kadar onun soyundan gelenlerin hayatlarını yazma isteğimi gerçekleştireceğim" dediği ve 1822'de yazmaya başladığı tarihsel çalışmasında I. Petro'dan I. Aleksandr'a kadar olan dönemi kısaca incelediği çalışması taslak olarak kalmıştır ve ancak yazarın ölümünden sonra yayımlanmıştır. Bu çalışmada I. Petro döneminin reformları, askeri ve siyasi gelişimi yüceltilirken, II. Katerina döneminin serfleştirme politikası, halkın yoksullaştırılması eleştirilir.

Puşkin'in tarihe olan ilgisinin yaşamı boyunca arttığını ve ileriki sanatında ağırlık kazandığı görülür. Bu bağlamda, Rus halkının kaderinde kilit role sahip tarihsel dönemlere odaklanır. *Nazik Tutku* ve *Amber Fincan* gibi duygusal şiirlerin yanında, Moskova yangını veya Waterloo Savaşı gibi tarihsel olaylar da yer almaya başlar. Diğer yandan, Puşkin'de, tarihselliğin doğuşuyla, romantizmden gerçekçiliğe geçiş de yaşanır. Yevgeni Onegin'in son bölümleriyle birlikte başlangıcından farklı olarak romantik yaklaşımdan uzaklaşıp gerçekçi geleneğe geçiş görülür.

Tarihselliğin Puşkin'in sanatına yansımaları *Boris Godunov* ile başlar. Bu süreçte tarihsellik, Rus edebiyatına hakim olan romantizmin önemli unsurlarından biridir. *Waverley* (1814) ve *Ivanhoe* (1818) eserleriyle tarihi, edebiyata taşıyan Walter Scott (1771-1832) tarihî romanın kurucusu kabul edilir. Scott tarzı tarihî romandan en çok etkilenen edebiyatlardan biri de Rus edebiyatı olmuştur. Puşkin, Scott tarzı tarihî romanın Rusya'daki ilk ve önde gelen temsilcilerindendir.

Puşkin sanatında tarihsel karakter üzerine kurulu ilk eser, 16. yüzyıl Rusyası'ndan *Boris Godunov*'dur. 1825 yılında Mihaylovskoe sürgününde yazılan tragedya, Karamzin'in tarihinden ilham alınarak yazılmış olsa da Puşkin, konunun yorumlanmasında monarşist olan Karamzin ile fikir ayrılığı yaşar. Çar'ın otokrasisi ile halk arasında derin bir uçurum gören Puşkin'in aksine Karamzin için devletin tarihi, çarların tarihiyle eşdeğerdir.

Tragedyanın konusu 16. yüzyıl Rusyası'nda geçen Karışıklık Dönemi'dir (Smutnoe vremya). Çar Fyodor varis bırakmadan ölünce halk, taht konusunda karamsarlığa düşer. Çar IV. İvan döneminden beri sarayda ve yönetimde olan Boris Godunov tahta en uygun kişi olarak öne çıksa da veliaht prensin katili olarak töhmet altındadır. Sonradan, Düzmece Çar Dimitri'nin çıkagelmesiyle siyasi düzen hepten bozulur. Godunov'un ölümünden sonra Dimitri'nin iktidarı ele geçirmesi ve işlenen cinayetler halkı korkutarak sessiz kılar. Puşkin, eserinde tahtın meşruiyetini de sorgular.

Söz konusu drama, yeni bir tarihsellik niteliğine sahiptir. Puşkin şairi bir şekilde tarihsel geçmişini gerçekçi bir şekilde yeniden yaratır. Ayrıca, sadece dönemin dış özelliklerini yeniden yaratmakla kalmaz, aynı zamanda temel sosyal çatışmaları da

ortaya koyar. Her şey asıl sorun etrafında toplanmıştır: hükümdar ve halk. Halk teması tüm oyun boyunca hissedilir ve trajedisinin merkezindedir.

Puşkin tarihselliğinde yer alan bir diğer tarihsel karakter, reformcu ve yeni başkent St. Peterburg'un kurucusu I. Petro'dur (1672-1725). *Poltava*, *Bakır Atlı* (Medny vsadnik), *Büyük Petro'nun Arabı* (Arab Petra Velikogo) eserlerinde Petro dönemi kapsamlıca ele alınır. Puşkin sürgünden döndükten sonra arkadaşlarına şöyle der: "Tanrı izin verirse, başkalarının da hayran kalacağı, Rus hayatından tarihî bir roman yazacağız." (Annenkov, 1873: 191) Bu ifadeyle Puşkin, *Büyük Petro'nun Arabı*'na atıfta bulunuyordu.

Petro'nun Arabı Rus edebiyatındaki ilk ve önde gelen tarihî romanlardan biri kabul edilir. Eserin prtagonisti olan, Petro'nun vaftiz oğlu İbrahim Hannibal aynı zamanda Puşkin'in büyükbabasıdır ve bu özelliğiyle eser biyografik-romandır. İbrahim Hannibal figürüyle dönemin toplumsal tasviri yapılı; çarın dönemindeki sosyal değişiklikler, Batılılaşma, aristokrat sınıfın değişimi gerçekçi bir şekilde yansıtılır. Döneminin geleneklerini ve yaşamını doğru bir şekilde yeniden üreten Puşkin, dönemin ana çatışmasını da ortaya koyar: Batı Avrupa temelli yeni sosyo-kültürel yaşam ve geleneksel Rusya'nın mücadelesi. Bu bağlamda boyarların karakteristik özelliklerini ve Petro'nun döneme damgasını vuran kişiliğini yansıtan Puşkin, eserinde geniş bir tarihsel arka plan çizer. Ayrıca eser, dönem Fransası'nın Rusya üzerindeki kültürel etkisi bakımından da son derece çarpıcıdır. 1827'de Mihaylovskoe'de yazılmaya başlanan ancak tamamlanmayan eserde Büyük Petro Avrupalılaşma reformları, liyakati, liderlik anlayışı açısından örnek bir hükümdar olarak betimlenir.

Eser hakkında ünlü eleştirmen Belinski şöyle yazar: "Eğer bu roman başladığı gibi bitseydi, Rus tarihinin en büyük döneminin ahlaki değerlerini betimleyen mükemmel bir tarihî Rus romanımız olurdu." (Belinski, 1846: 576)

I. Petro'nun konu olarak alındığı bir başka sanatsal-tarihsel eser *Poltava*'dır. Üç bölüme ayrılan eser Rus ordusunun İsveçlilere karşı zafer kazandığı 1709 Poltava Savaşı üzerinedir. Puşkin, poemadaki Petro tarihi ile ilgili bilgileri İ. Golikov ve F. Prokopoviç'in çalışmalarından, Büyük Petro'nun ve Voltaire'in notlarından edinir. Tarihsel olaylardan esinlenerek yazılan poemada İvan Mazepa, Koçubey ve kızı Mariya yaşamış tarihsel karakterler olarak öne çıkar. Kurgusal aşk öyküsü tarihsel gerçeklerle paralel olarak işlenir. Mazepa, Rusya'ya ihaneti ile betimlenirken, Petro bu eserde de olumlu bir Çar olarak resmedilir. Eser, Puşkin'in romantizm geleneğinden realizme geçişinde işaret etmesi açısından bakımından Puşkin sanatında önemli bir yere sahiptir.

Puşkin, "Mazepa poemamda aynen tarihteki gibi davranıyor ve konuşmaları tarihsel karakterini açıklıyor" ifadesiyle kendisinin tarihsel gerçeğe bağlılığına da dikkat çeker.

Puşkin sanatındaki örneklerde görüldüğü üzere, Büyük Petro, hanedanın diğer hükümdarlarından farklı olarak, olumlu özelliklerle donatılmış bir hükümdar olarak sunulur: İdeal bir yönetici, asker, vatanseverdir. *18. Yüzyıl Rusya Tarihi Notları*'nda da

Petro'nun halefleri açıkça ikballeri ve çevresi adına devleti yönetirken, Petro'da vatanın çıkarları ve liyakatin önde geldiği vurgulanır.

Yazarın sanatına 30'lu yıllarda hem bir tarihçi hem de edebiyatçı olarak ilgilenmeye başladığı, tamamen özgün bir konu olan *Pugaçev İsyanı* (1773-1775) dahil olur. Puşkin, iki yıl süren yoğun çalışmaları ile 22 adet dosya, 8 defterinden oluşan materyal toplar: Pugaçev'in evraklardan oluşan 2 defter, Suvarov'la ilgili 2 defter, Prens Golitsın'ın notlarından ve çeşitli arşiv belgelerinden oluşur. Kapsamlı arşiv çalışmalarına rağmen elde ettiği bu bilgilere tam olarak güvenemez. Elindeki kaynakların tek taraflı olabileceğini hesaba katarak isyanın geçtiği bölgeye bilgi toplamak amacıyla yolculuk yapar. Yazar, III. Şubeye 30 Haziran 1833 tarihli mektubunda bu yolculuğu şöyle açıklar:

“Şu son iki yıl içinde tarih araştırmalarından başka hiçbir şeyle uğraşmadım, gerçekten edebiyatla ilgili tek bir satır yazmadım. Çok önce başladığım ... bir kitabı tamamlamak için iki ay tam bir yalnızlık içinde yaşamam gerekiyor... Birçok sahneleri Orenburg'da, Kazan'da geçen bir roman. Bu iki vilayeti bunun için görmek istiyorum. (Troyat, 1954: 216)

Özel izinle ağustos ayında Peterburg'dan ayrılan Puşkin, isyanın geçtiği bölgeler Nijniy Novgorod, Kazan, Orenburg, Uralsk'da incelemeler yapar ve materyal toplar. İsyân sırasında Pugaçev tarafından alınan Kazan'da birçok materyal bulur ve isyanın tanıklarıyla görüşür. Gezi sırasında, Pugaçev'e esir düşmüş Krupennikov adında bir tüccardan isyan hakkında bilgiler alır. B. P. Babiny adlı bir yaşlı ile Pugaçev hakkında söyleşi yapar. Orenburg'daki incelemelerin ardından isyanın merkezlerinden olan Berda'yı ziyaret eder. Puşkin için isyanın tanıklarından yaşayanlar olması büyük bir fırsattır ve yazar bu birincil kaynak niteliğindeki verileri verimli bir şekilde değerlendirir.

Son olarak Uralsk'da yaptığı incelemelerden sonra Boldino'ya döner. Puşkin bölgedeki yoğun araştırmaları sırasında edindiği bilgi ile iki defteri doldurur. Yine, Puşkin'in eserinde kullandığı halk şarkıları ile şiirler defterlere kaydedilmiştir.

Arşiv ve tarih araştırmalarının başlangıcında Puşkin sadece Pugaçev'i inceleyen tarihî bir roman yazmayı planlamış olsa da, verimli çalışmalar sonucunda biriken materyalleri değerlendirir ve Pugaçev Dönemi'ni inceleyen tarih kitabı olarak yayınlamaya kararlaştırır. Puşkin, eserin yayın başvurusunda III. Şube Başkanı Benkerdorf'a yazdığı mektupta çalışmasını şöyle açıklar:

“Daha önceden Pugaçev üzerine bir tarihsel roman yazmayı düşünmüştüm, ancak sonradan geniş çaplı materyal bulunca kurgusal çalışmamı bırakarak Pugaçev dönemini anlatan bir tarih çalışması yapmaya karar verdim. Ekselanslarından bu çalışmamı yayınlamak için yüksek müsaadelerini rica ediyorum. Kitabı basıp basmamak konusunda kararsızım, bu tarihsel metnin, askeri hareketler içermesinden dolayı majestelerinin dikkatini çekebileceği bakımından önemli buluyorum.”

Tarihsel çalışma Çarın sansüründen geçse de, bazı içeriksel düzeltmelere uğrar. Ayrıca, Çar, bir düzmececi tarihi olamaz diyerek ‘Pugaçev Tarihi’ başlığını, ‘Pugaçev İsyanının Tarihi’ olarak değiştirir. Aralık 1834’te Sın oteçestva dergisinde iki bölüm şeklinde yayınlanır. Dönemin sosyo-tarihsel bir analizi niteliğindeki bu tarihsel çalışma Puşkin’in en büyük tarihsel çalışması niteliğindedir.

Yazar, titizlikle hazırlanan çalışmasında toplumun alt ve üst kesimlerinin de gerçekçi analizini yapar. Puşkin tarih anlatımında nesnel ve cesurdur. Monarşi baskısının öylesine baskın olduğu I. Nikolay döneminde halkı hükümete karşı ayaklandıran bir isyancının hayatını anlatan bir tarih kitabı kaleme alması bunu kanıtlamaktadır. Her ne kadar, “Tanrı bize bir daha böyle bir Rus isyanı vermesin” dese de aslında eser boyunca isyanın haklı gerekçelerine de dikkat çeker.

Çarpışma sahneleri oldukça sade ve gerçeğe yakın betimlenmiştir. Arşivdeki çalışmalar, bölge ziyareti, görgü tanıklarıyla iletişim, tarihî kaynakları incelemesi ve nesnel tutumuyla Puşkin *Pugaçev İsyanının Tarihi* çalışmasında tarihsellik alanında iyiden iyiye uzmanlaşır. Kitabın önsözünde eseri üzerine çalışmasını şöyle açıklar:

“Bu tarihî olay, yarım kalan araştırmalarımın bir parçasını oluşturmaktadır. Pugaçev hakkında hükümet tarafından yayımlanan belgelere ek olarak, yabancı yazarların bana gerçek gibi görünen bütün yazılarını bu eserimde topladım. Bununla birlikte el yazmaları, efsaneler ve sağ kalan şahitlerden faydalanma fırsatı da buldum.” (Puşkin, 2002: önsöz.)

Aleksandr Sergeyeviç, tarih kitabının yazımı boyunca aynı tema üzerine kurulacak olan romanıyla ilgili kaynak ve düşüncelerini zaten toparlamıştı. Şimdi ise Pugaçev isyanını bir edebiyatçı eliyle düzyazısına taşıyarak *Yüzbaşının Kızı* romanını kaleme alır. Rus edebiyatında Scott tarzı tarihî romanın en gelişmiş örneklerinden olan esere Ocak 1834’te başlanır, Ekim 1936 tarihinde tamamlanır. Ezilen Rus köylüsünün Kazak lider Yemelyan Pugaçev (1742-1775) önderliğindeki isyanını konu alan Puşkin’in son büyük düzyazı eseri, anı formunda yazılmış tarihî bir romandır.

Pugaçev Tarihi’nde olduğu gibi, bu eserde de Puşkin tarihselliğin üzerinde durur ve büyük ölçüde tarihsel gerçekleri sanatsal anlatının dokusuna işler. Konusu itibarıyla Rus edebiyatı için oldukça sıra dışı olan *Yüzbaşının Kızı* yayınlandığında hem halk hem de yönetim tarafından eleştiriyile karşılaşır. Esasen Puşkin’in romandaki yaklaşımı, sadece tarihî bir olayı kurgulamak değil; birebir tarihsel materyallerden yararlanarak 18. yüzyıl Rusya tarihinden önemli bir toplumsal olayı, neden ve sonuçları bakımından da gözler önüne sermektir. Küçük hacmine rağmen, oldukça geniş bir tematik kapsamı olan bir roman, halkın zorluklarını, isyanlarını, köylülerin ve Kazakların imgelerini, Rus taşrasını, Pugaçev’in kişiliğini ve Katerina dönemini canlı bir şekilde yansıtır. Özellikle, karakteristik sanatsal özlülüğü ile Puşkin, serf köylülüğünü bireyselleştirilmiş bir şekilde; politik bilinçleri, toprak sahiplerine ve hareketin lideri Pugaçev’e karşı tutumları açısından özelleştirir. Nitekim Puşkin sanatında tarihin önde gelen işlevi, toplumun ve bireyin yapısını, özelliklerini irdelemektir. *Yüzbaşının Kızı* bu yönüyle

Puşkin sanatında tarihsel gerçekçilik prensibiyle yazılmış düzyazı eserlerinin başyapıtı niteliğindedir.

Sonuç

Görüldüğü üzere, tarihsellik ve toplumsal sorunlar, Puşkin'in sanatında oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Puşkin'in Rus edebiyatına getirdiği en büyük yeniliklerden biri de 'gerçekçi tarihsellik'tir. Puşkin tarihselliğinin evrimi, gerçeklik imajının sosyal derinliğindeki gelişim ile karakterize olur. Öyle ki, dönemin sosyal çatışmalarının özüne derinlemesine bakışı dikkat çekicidir. Bu bağlamda, türü ne olursa olsun 30'lu yılların birçok eserinde insanı var eden ve etkileyen tarihsel zamanın izleri açıkça görülür: lirizm, epik ve tarihin ayrılmaz bütünlüğü Puşkin sanatının orijinalliğine işaret eder. B. Tomaşevski: "Puşkin'in gerçekçiliğinin temel özellikleri gelişmiş hümanist fikirler, ulusalcılık ve tarihselliktir. Bu üç bölüm, ayrılmaz bağlantılarında, Puşkin'in çalışmalarının özgünlüğünü en olgun ifadesiyle karakterize ediyor" diye ifade eder. (Tomaşevski, 1956)

Puşkin tarihsel çalışmalarında da kendine has bir tekniğe sahiptir. Toplumun gelişiminin yansıdığı *tarih*, Puşkin için hem bir araç ve kaynak hem de sanatsal bilinçtir. Ancak belirtmek gerekir ki, bu kaynaktan fazlasıyla yararlanan Puşkin için sanatçı kimliği her zaman ön planda gelir. Çünkü tarih ve edebiyat her ne kadar yakın ve iç içe olsalar da her ikisinin amacı ve işlevi farklıdır. Tarih, sanatçı için de tarihçi için de bir hammaddedir. Ancak kaynaklarda yatan bu veriler, bu iki farklı elde, farklı amaç ve teknikle işlenir. Nitekim Puşkin sanatında tarih, bazen amaç olsa bile, edebiyat eleştirmenlerince Puşkin bir tarihçiden ziyade bir sanatçı olarak kabul edilir. Bununla beraber, Puşkin'in 30'lu yıllarda tarih konusunda uzmanlaştığı iyiden iyiye gözlemlenir. Önceden, söz gelimi *Boris Godunov*'u kaleme alırken tarihi kaynaklara daha çok bağlıyken, 1836'da yayımlanan *Yüzbaşının Kızı*'nda yazarı ciddi bir araştırmacı ve tarihçi sorumluluğu ile görürüz. Yazarın gerçekçi eserlerinin birçoğu tarihçilik ilkesinden beslenir ve eserlerindeki tarihsellik, eylemin gerçekleştiği zamanın atmosferini iletme için kullanılır. Ayrıca, karakterlerin tarihsel imajını aktarırken de son derece tutarlıdır; ele aldığı olayların kronolojisini dikkatle gözlemler. Her bir tarih temalı eser, tarihsel gerçekliğin ve sanatsal kurgunun uyumlu bir birleşimi olarak doğar. Puşkin'in gerçekçiliğinin özü yaşamın doğru bir yansıması, açık ve gerçek bir resmi, dünyanın rafine bir algısı ile birleşimidir; yaşama ve çevresine büyük bir panoramadan bakar ve onu tüm özgünlüğüyle, doğruluğuyla aktarır. Çünkü Puşkin'e göre, tarihin ahlaki bir değerlendirmeye değil, doğru bir açıklamaya ihtiyacı vardır. İnsanlar kendi tarihsel deneyimleriyle yetişirler. Yazarların görevi, bu deneyimi, toplumsal eğilimleri de dikkate alarak ele almaktır. Nitekim, Puşkin'in tarihsel çalışmaları incelendiğinde, tarihî gerçeklere sıkı sıkıya bağlı olduğu açıkça görülmektedir. Kurgusal eserlerinde bile tarihsel dokunun orijinalliği bozulmaz. Her karakter, geçmiş yıllardaki gerçek karakterlerin görüntülerine mümkün olduğunca tekabül eder.

Puşkin tarihselliğinde bir diğer önemli husus, Puşkin'i tarihe yönlendiren etkenlerden ve aynı zamanda Puşkin sanatının önemli öğelerinden olan *halkçılıktır*. Özellikle Mihaylovskoe sürgününde serf ve köylülerin yaşam şartlarına şahit olduktan sonra Puşkin köylü sorununa eğilir. Sürgün yeri olan Mihaylovskoe, Rus taşrasının ve köylüsünün (o dönemde Rusya nüfusunun yüzde 91'i taşrada yaşamaktaydı) tipik bir örneğiydi ve halkın yaşamı son derece kötüydü. Özellikle sosyal hakları olmayan serflerin yaşamları dönemin yazar ve entelektüellerinin dikkatini çekiyordu. Bu olumsuz şartların tezahürü olan köylü isyanları 18. ve 19. yüzyıl Rusyası'nda sıkça yaşanan vakalardı.

Puşkin'in gerçekçi sanatının temel öğelerinden olan tarihsellik, düşüncenin derinliği, geçmişin imgesinin gerçekçiliği, yaratılan resimlerin ve karakterlerin tarihsel özgünlüğü, sanat formunun yüksek mükemmelliği ile son derece etkileyicidir. Rus edebiyatında Puşkin'in öncüsü olduğu tarihsellik Lev Tolstoy'un *Savaş ve Barış*'ına da ilham verecektir.

Görüldüğü üzere, Puşkin sanatını kavramak için tarihselliğin belirli yönlerini keşfetmek önemlidir. B. Tomaşevski'nin ünlü eseri *Puşkin Tarihselliği* (İstorizm Puşkina); S. Petrov'un *Puşkin'in Dünya Görüşü ve Eserlerinde Tarihsellik Sorunu* (Problema istorizma v mirovozzrenii i tvorçestve Puşkina) ile *Puşkin'in Tarihsel Romanı* (İstoriçeskiy roman A. S. Puşkina) esas olarak Puşkin'in tarih felsefesinin genel özelliklerine ayrılmıştır. Puşkin'in tarihselliği üzerine bir başka önemli çalışma İ. Toybin'in *Tarihsellik Soruları ve 1830'larda Puşkin'in Sanatsal Sistemi*'dir (Voprosı istorizma i hudojestvennaya sistema Puşkina 1830-h godov). Puşkin'de tarihsellik konusu, muhtelif araştırmacılar tarafından ele alınmış olsa da bu alanda hala ayrıntılı çalışmaya ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

Annenkov, P. V. 1855. *Materialy dlya biografii A. S. Puşkina*. SPb.

Belinski, V. G. 1846. *Jurnalne Stati A. S. Puşkina*. C. VII. SPb.

Olçay, Türkan. 2009. "Rus Edebiyatında Tarihsel Romanın Doğuşu" *Ataol Behramoğlu Armağan*

Kitabı, İstanbul: Heyamola Yayınları.

Petrov, S. M. 1953. *İstoriçeskiy roman A. S. Puşkina*, Moskva: Izdatelstvo Akademii nauk SSSR.

Puşkin, A. S. 6 dekabrya 1833. *Pismo Benkendorfu A. KH.* // Puşkin A. S. Polnoye sobraniye sochineniy: V 16 t. — M.; L.: Izd-vo AN SSSR, 1937—1959.

Puşkin, A. S. 1977—1979. *Zametki po Russkoy istorii XVIII v. // Puşkin A. S. Polnoye sobraniye soçineniy: V 10 t.* Leningr: Nauka.

Puşkin, A. S. 2002. *Pugaçev İsyanının Tarihi*, İstanbul: Akyüz Yayıncılık.

Tomaşevski B. V. 1954. *İstorizm Puşkina. — Uçen. zapiski Lenintr. gos. un-ta, № 173. Seriya filol. nauk, vyp. 20, p. 41—85.*

Tomaşevski B. V. 1956. *Puşkin: Materialı k monografii (1824—1837)*, Moskva: Akademiyei Nauk SSSR

Toybin İ. M. 1969. *Voprosı istorizma i hudojestvennaya sistema Puşkina 1830-x godov*, Leningr: Nauka.

Troyat, Henri. 1954. *Puşkin 2*, Çev. Oğuz Peltek, Ankara: Maarif Basımevi.